

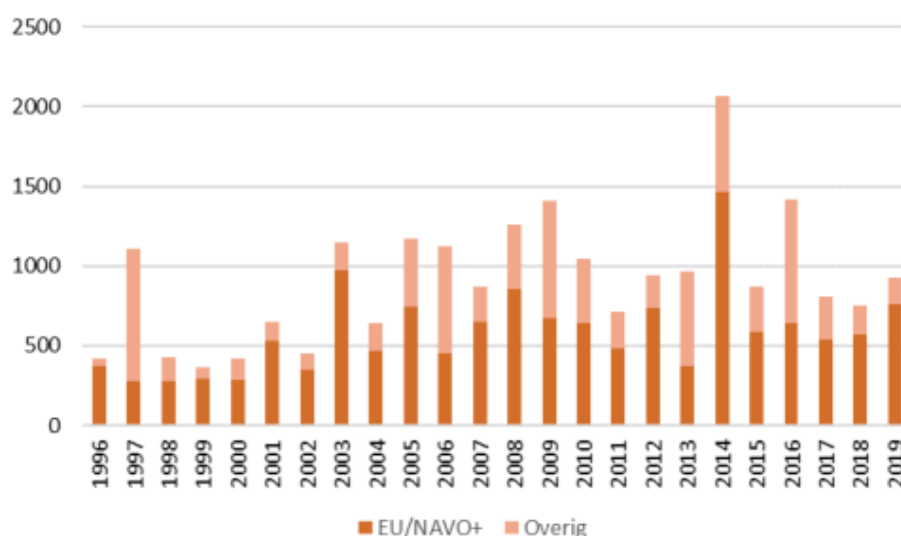
Analyse Nederlands wapenexportbeleid

september 2020

Sinds 2006 publiceert Stop Wapenhandel jaarlijks (m.u.v. 2019) een analyse van het wapenexportbeleid van de Nederlandse regering, uitgaande van de rapportages van de regering aan het parlement.

Nederlandse wapenexport 2019

In 2019 gaf de Nederlandse regering voor een totale waarde van €923 miljoen vergunningen af voor uitvoer van militaire goederen. Dit is fors hoger dan de €751 miljoen aan vergunningen in 2018, maar komt overeen met het gemiddelde van de afgelopen tien jaren.

Waarde afgegeven wapenexportvergunningen per jaar (in miljoenen euro's)¹

Wereldwijd gezien staat Nederland volgens het Zweedse onderzoeksinstituut SIPRI in 2019 op de 11^e plaats in de lijst van grootste wapenexporteurs, net als in het jaar ervoor. Ook over de laatste vijf jaar is Nederland terug te vinden op dezelfde positie, over de laatste tien jaar neemt Nederland de tiende plek van wapenexporteurs in. De Verenigde Staten blijven gedurende deze jaren steeds bovenaan de lijst staan, op gepaste afstand gevolgd door Rusland.

¹ Overgenomen uit: Ministerie van Buitenlandse Zaken, Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2019, september 2020

Grootste wapenexporteurs ter wereld

2019		V	2015-2019		2010-2019	
#	Land	#	Land	#	Land	
1	Verenigde Staten	1	Verenigde Staten	1	Verenigde Staten	
2	Rusland	2	Rusland	2	Rusland	
3	Frankrijk	3	Frankrijk	3	Frankrijk	
4	China	4	Duitsland	4	Duitsland	
5	Duitsland	5	China	5	China	
6	Spanje	6	Verenigd Koninkrijk	6	Verenigd Koninkrijk	
7	Verenigd Koninkrijk	7	Spanje	7	Spanje	
8	Zuid-Korea	8	Israël	8	Italië	
9	Italië	9	Italië	9	Israël	
10	Israël	10	Zuid-Korea	10	Nederland	
11	Nederland	11	Nederland	11	Oekraïne	
12	Zwitserland	12	Oekraïne	12	Zuid-Korea	
13	Turkije	13	Zwitserland	13	Zweden	
14	Zweden	14	Turkije	14	Zwitserland	
15	Canada	15	Zweden	15	Canada	

Bron: SIPRI, Arms Transfers Database

Tien grootste nieuwe Nederlandse wapenexportvergunningen (2019)

Datum afgifte vergunning	Omschrijving	Land van bestemming	Land van eindbestemming	Waarde
11-07-2019	Delen voor gevechts-vliegtuigen, -helikopters en air defence missiles	Verenigde Staten	Verenigde Staten	€89.229.946
16-05-2019	Delen en technologie voor een landingsvaartuig	VAE	Nigeria	€66.750.000
11-12-2019	Delen voor diverse type vliegtuigen	EU/NAVO+	EU/NAVO+	€60.000.000
07-11-2019	Delen en technologie voor CH-47 helikopters	Verenigde Staten	Verenigde Staten	€56.000.000
14-02-2019	Leopard II tanks	Finland	Finland	€44.380.000
27-06-2019	Delen voor diverse type luchtvaartuigen	EU/NAVO+	EU/NAVO+	€44.000.000
18-12-2019	Delen voor lanceerinrichtingen	Verenigde Staten	Verenigde Staten	€43.000.000
22-07-2019	Technologie voor de productie van ballistische platen	Duitsland	Duitsland	€30.000.000
06-02-2019	Delen en technologie voor radar- en C3-systemen	Zuid-Korea	Zuid-Korea	€30.000.000
26-03-2019	Delen voor diverse type vliegtuigmotoren	Verenigde Staten	Verenigde Staten	€26.700.000

Bron: maandoverzichten uitvoervergunningen militaire goederen

Midden-Oosten

Het Midden-Oosten is wereldwijd de grootste groeiemarkt voor internationale wapenhandel, zo blijkt uit cijfers van SIPRI. In de periode 2015-2019 was de wapenexport naar deze regio 61% hoger dan in de vijf jaar daarvoor, en maakte daarmee 35% van de totale wereldhandel uit.² Qua afgegeven vergunningen was de Nederlandse bijdrage in 2019 bescheiden: met een totale waarde van €33,47 miljoen besloegen de afgegeven vergunningen zo'n 4% van het totaal.

Ten aanzien van **Turkije** scherpte de regering in het wapenexportbeleid aan in oktober 2019, na de militaire inval in Noord-Syrië. Alle lopende vergunningaanvragen werden aangehouden, het ging op dat moment om elf aanvragen met een totale waarde van €1,5 miljoen, en er worden geen nieuwe vergunningen afgegeven.³ Daarmee werd een stap gezet die, gezien de geschiedenis van mensenrechtenschendingen in het land en de aanvallen op met name Koerdische oppositie, lang op zich heeft laten wachten.

Eerder in 2019 gaf de regering nog achttien nieuwe wapenexportvergunningen af, met name voor uitvoer tbv de Turkse marine. Hieronder waren een vergunning twv €9,1 miljoen voor bevoorradingssystemen en een twv €5 miljoen voor delen, software, technologie voor radar- en C3-systemen. Er zijn na de aankondiging in oktober 2019 inderdaad geen nieuwe vergunningen voor wapenexport naar Turkije meer verstrekt. In juni en juli 2020 konden drie aanvragen voor uitvoer van navigatieapparatuur wel op goedkeuring rekenen.

Het beleid tav de leiders van de coalitie in de verwoestende oorlog in Jemen – **Saoedi-Arabië** en de **VAE** – bleef ongewijzigd. Er worden geen uitvoervergunningen verstrekt tenzij duidelijk is dat de te leveren goederen niet voor de oorlog in Jemen gebruikt kunnen worden. Hoewel een van de kritieke punten in deze oorlog de zeeblokkade is, die naast het gestelde doel van het tegenhouden van wapenaanvoer voor de Houthis-rebellen ook humanitaire hulp en voedselleveranties ernstig belemmert, gingen er nog diverse zendingen van met name onderdelen voor sonarsystemen naar de VAE. Daarbij lijkt weinig geleerd te zijn van de in 2015 afgegeven vergunning voor de uitvoer van twee patrouilleschepen naar de VAE. Deze door scheepsbouwer Damen in 2017 geleverde schepen werden hoogstwaarschijnlijk ingezet bij de blokkade. “Een vergelijkbare vergunningaanvraag zou de[...] aangescherpte toetsing niet hebben doorstaan”, aldus een woordvoerder van het ministerie van Buitenlandse Zaken.⁴ Inmiddels geven de groeiende rol van de VAE bij conflicten in de regio, waaronder Libië, en de dubieuze reputatie van het land aangaande het doorleveren van wapens en munitie naar de diverse brandhaarden in het Midden-Oosten voldoende redenen om wapenexporten nog kritischer te beoordelen.⁵

In 2018 sloot Nederland een contract met **Jordanië** voor de leveringen door de krijgsmacht afgestoten vrachtwagens, pantservoertuigen en generatoren.⁶ In oktober 2019 werd hiervoor een exportvergunning verstrekt, ter waarde van €2,71 miljoen, hoewel de regering schreef dat de mensenrechtensituatie in Jordanië zorgelijk is en het land “in beperkte mate deel[neemt] aan de door Saoedi-Arabië geleide interventie in Jemen.”⁷ De levering maakt deel uit van een serie

2 Pieter D. Wezeman, Dr Aude Fleurant, Alexandra Kuimova, Dr Diego Lopes da Silva, Dr Nan Tian and Siemon T. Wezeman, Trends in International Arms Transfer, 2019, SIPRI Fact Sheet, March 2020, <https://www.sipri.org/publications/2020/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2019>

3 Ministerie van Buitenlandse Zaken, Nadere invulling wapenexportbeleid Turkije, brief aan de Tweede Kamer, BZDOC-664654501-45, 25 november 2019

4 Ludo Hekman, Nederlandse schepen betrokken bij zeeblokkade Jemen, Pointer, KRO-NRCV, 29 augustus 2019, <https://pointer.kro-ncrv.nl/artikelen/nederlandse-schepen-betrokken-bij-zeeblokkade-jemen>

5 Frank Slijper, Under the Radar: The United Arab Emirates, arms transfers and regional conflict, PAX, september 2017; Amnesty International, When arms go astray: The deadly new threat of arms diversions to militias in Yemen, februari 2019

6 Tweede Kamer, Verkoop materieel aan Jordanië, brief van de staatssecretaris van Defensie, 22054 - nr. 294, 18 april 2018

7 Tweede Kamer, Afgifte vergunning voor export militair materieel naar Jordanië, brief van de minister van Buitenlandse Zaken en minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, 22054 - nr. 314, 30

verkopen van afgestoten defensiematerieel aan Jordanië, waarvan met name de overdracht van F16-gevechtsvliegtuigen controversieel was. Kabinet en Tweede Kamer stelden zich destijds tevreden met een schriftelijke garantie van Jordanië dat het de vliegtuigen niet boven Jemen in zou zetten.⁸

Voor Israël, ten aanzien waarvan al jaren een terughoudend beleid gevoerd wordt, werden in 2019 vijf nieuwe vergunningen, met een totale waarde van €0,30 miljoen, verstrekt. Meest opvallend is één voor de uitvoer van delen voor short range luchtafweersystemen, via Duitsland.

Andere landen in het Midden-Oosten waarvoor in 2019 een wapenexportvergunning werd verstrekt zijn Koeweit, Libanon (met name vrachtwagens voor grensbewaking), Oman (vooral onderdelen voor NH90 helikopters en F16-gevechtsvliegtuigen) en Qatar, dat voor €10 miljoen aan onderdelen voor NH90 helikopters ontving.

Het blijft onverkwikkelijk dat de Nederlandse wapenuitvoer naar het Midden-Oosten, toneel van oorlogen, gewapende interne conflicten, autoritaire regimes en mensenrechtenschenders, niet volledig stopgezet wordt. Elke leverantie draagt bij aan het risico op meer wapengeweld en versterkt de repressieve autoriteiten.

Militaire technologie voor Egypte⁹

Hoewel er in 2019 geen exportvergunningen voor **Egypte** werden afgegeven, werd in de zomer wel een belangrijke beleidswijziging doorgevoerd. Waar ten aanzien van het land eerder, in lijn met het beleid voor Saoedi-Arabië en de VAE, een zogenaamde ‘presumption of denial’ van kracht was, werd deze weer ingetrokken. De ministers Kaag en Blok schreven toen: “Nieuwe informatie met betrekking tot de betrokkenheid van de Egyptische marine bij de operatie in Jemen geeft aan dat de rol van de Egyptische marine binnen de Jemen-coalitie zeer beperkt is en de inzet van de Egyptische marine hoofdzakelijk gericht is op het veilig stellen van de vaarwegen rondom het Suezkanaal. Egyptische medeverantwoordelijkheid voor de maritieme blokkade van Jemen ligt niet voor de hand. Dit is aanleiding om de aanscherping van het beleid in de vorm van een presumption of denial terug te draaien voor Egypte.”¹⁰

De precieze rol van Egypte in de oorlog in Jemen, en specifiek in de zeeblokkade, is eigenlijk steeds in nevelen gehuld. Los daarvan zijn er voldoende andere redenen om een wapenembargo tegen Egypte af te kondigen. Generaal al-Sisi liet na zijn machtsgreep meer dan duizend leden van de Moslimbroederschap vermoorden, stelde de Grondwet buiten werking stelde en voerde de permanente noodtoestand in. Tegenstanders – journalisten, mensenrechtenverdedigers of gewone burgers – verdwijnen in gevangenschappen of kazernes. Doodstraf komt veelvuldig voor.

In Egypte leven enkele miljoenen migranten en vluchtelingen met en zonder papieren. Egyptische grensbewakers treden hard op, er zijn talloze meldingen van van geweld door de Egyptische kustwacht en marine. Aan de landsgrenzen wordt regelmatig op vluchtelingen geschoten.

Er zouden überhaupt geen militaire goederen en technologie moeten worden geleverd aan landen waar krijgsmachten betrokken zijn bij mensenrechtenschendingen en mishandeling. Ook moeten geen militaire goederen of technologie worden geleverd aan landen waar gewapend conflict dreigt. Militaire opbouw versterkt dreiging, ondermijnt vertrouwen tussen landen, en vermindert de kans op conflictoplossing door onderhandeling. Het brute optreden van de Egyptische marine tegen migranten en vluchtelingen zou aanleiding moeten zijn om samenwerking te beëindigen.

Intussen is Egypte zijn marinecapaciteit enorm aan het uitbreiden. De VS geven het land \$1,3 miljard per jaar aan Foreign Military Financing, te besteden bij de Amerikaanse wapenindustrie.

september 2019.

8 Tweede Kamer, Afgifte vergunning voor export militair materieel naar Jordanië, brief van de ministers voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en van Buitenlandse Zaken, 22054 - nr. 291, 16 oktober 2017

9 Zie ook: Wendela de Vries en Martin Broek, Grote Nederlandse wapendeal met Egypte, Stop Wapenhandel, augustus 2020, https://stopwapenhandel.org/sites/stopwapenhandel.org/files/egypte_backgrounder_1.pdf

10 Tweede Kamer, Wapenexportbeleid, Brief van de Ministers van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en van Buitenlandse Zaken, 22054 - nr. 312, 16 juli 2019.

Steeds vaker koopt Egypte ook militaire goederen bij Rusland, China en Europese landen. Er is nauwe militaire samenwerking met Saoedi-Arabië. Egypte heeft zijn maritieme aanwezigheid in de Rode Zee versterkt met de aanleg van de grootste marinebasis van Afrika. De Arab Weekly analyseerde dat de basis blijkbaar de belangen van Egypte in de Rode Zee moet beschermen en aansluit bij de door Saoedi-Arabië geleide coalitie die door Iran gesteunde Houthis-rebellen in Jemen bestrijdt.”¹¹ Ook bouwt Egypte een marinebasis in Somaliland.

De spanning in de regio loopt op. In het conflict tussen Griekenland en Turkije over exclusieve economische zones voor exploitatierechten van hulpbronnen staan Egypte en Turkije tegenover elkaar. In buurland Libië kiest Egypte partij voor generaal Haftar en faciliteert militaire steun van de VAE aan Haftar en zijn Libyan National Army. Egypte heeft gedreigd Haftar te zullen verdedigen tegen eventuele Turkse inmenging in Libië. Egypte en Ethiopië hebben een conflict over Nijlwater, pogingen tot onderhandeling zijn vastgelopen.

De Nederlandse beleidsversoepeling vond plaats in de aanloop naar een grote order bij wapenbedrijf Thales. In oktober 2019 sloot het bedrijf een deal met het Duitse Thyssenkrupp Marine Systems, dat fregatten bouwt voor de Egyptische marine.¹² In juli 2020 volgde de toestemming van de Nederlandse regering voor de export van Thales radar- en C3 systemen naar Egypte ter waarde van €114 miljoen, ongeveer 10% van het gemiddelde over de afgelopen 10 jaar. De regering beargumenteerde deze toestemming onder meer met de opmerking dat “de maritieme economische belangen van Egypte [...] overeen [komen] met de Europese belangen.”¹³

Het is niet de eerste exportvergunning voor marinematerieel naar Egypte. In 2015 probeerden vredesorganisaties tevergeefs om via een juridische procedure een exportvergunning voor Thales materieel ter waarde van €34 miljoen voor Egypte tegen te houden (de bestuursrechter verklaarde zich niet ontvankelijk). In 2018 verkocht Thales technologie bijna €10 miljoen aan technologie voor het door de VS geleverde O.H. Perry-fregat.

Militaire technologie voor Indonesië

In juni 2020 werd vergunning verleend ter waarde van € 34.200.000,- voor de export van Thales radar- en C3 systemen voor patrouillevaartuigen van de Indonesische marine. Hoewel de regering erkent dat de mensenrechtensituatie in **Indonesië** “de nodige aandachtspunten kent” menen de ministers dat er geen verband tussen de levering en de “punten van zorg, gelet op de eindgebruiker van de goederen (de Indonesische marine), die voor zover bekend niet betrokken is bij mensenrechtenschendingen, en het eindgebruik (patrouille territoriale wateren).”¹⁴

De Indonesische krijgsmacht, de marine niet uitgezonderd, speelt een grote politieke en economische rol. Doordat hoge militairen op regeringsposten zitten is de invloed op het landsbestuur structureel. Het leger belemmert de journalistieke vrijheid, het beïnvloedt de publieke opinie via manipulatie van media, het afsluiten van internet en het hindert kritische journalistiek.¹⁵ Het misbruikt zijn macht om zichzelf economisch te bevoordelen en om te voorkomen dat misdaden begaan door militairen worden berecht (impunity).¹⁶ Het sterkst is de kwalijke rol van de krijgsmacht zichtbaar in West-Papoea, waar vooral sinds 2019 de roep om meer onafhankelijkheid en rechten voor de oorspronkelijke bevolking sterk is toegenomen.

11 Arab Weekly, New naval base boosts Egypt's presence in the Red Sea. Arab Weekly, 19 January 2020

12 Jaime Karremann, Thales levert radars voor Egyptische MEKO-fregatten, Marineschepen.nl, 16 juli 2020, <https://marineschepen.nl/nieuws/Thales-levert-sensoren-voor-Egyptische-MEKO-fregatten-160720.html>

13 Ministerie van Buitenlandse Zaken, Afgifte vergunning voor export militair materieel naar Egypte, brief aan de Tweede Kamer, BZDOC-2102316022-49, 10 juli 2020.

14 Tweede Kamer, Afgifte vergunning voor export militair materieel naar Indonesië, brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, 22054 - nr. 327, 12 juni 2020

15 TAPOL, The 2019 West Papua Uprising in Summary, press release, 19 August 2020, <https://www.tapol.org/news/2019-west-papua-uprising-summary>

16 Amnesty International Indonesia, "Don't bother, just let him die": Killing with impunity in Papua, 2018

Terwijl door migratie en bevolkingspolitiek inmiddels de helft van de inwoners van West-Papoea van elders komt heeft de oorspronkelijke bevolking een slechtere positie op de arbeidsmarkt en moeilijk toegang tot onderwijs en gezondheidszorg. Papoea's worden in de Indonesische samenleving veelvuldig en ernstig gediscrimineerd. Protesten hiertegen worden door politie, militairen en speciale eenheden de kop ingedrukt. In 2019 werden meer dan 1500 mensen willekeurig – zonder aanklacht - gearresteerd waarvan de meerderheid op West-Papoea.¹⁷

West-Papoea is zeer rijk aan grondstoffen, waaronder olie, gas, goud, koper en hout. Voor bescherming door het Indonesische leger betalen buitenlandse bedrijven grote bedragen. Ook verdient het leger aan infrastructurele projecten. Intussen worden de wouden in het gebied gekapt waardoor delen van de bevolking hun bestaansmogelijkheid verliezen en de biodiversiteit ernstig en onherstelbaar wordt aangetast.¹⁸

De Nederlandse regering lijkt ten onrechte te veronderstellen dat de Indonesische marine niet bij deze structurele onderdrukking betrokken is, maar bij een militair gedomineerd regime kan niet een legeronderdeel niet betrokken zijn. Het is bijna onvermijdelijk dat de Indonesische marine op zijn minst betrokken is bij het transport van troepen naar West-Papoea. Nederland zou geen wapenexportvergunningen moeten verlenen voor Indonesië totdat West-Papoea gedemilitariseerd is, mensenrechtenschendingen zijn onderzocht en de verantwoordelijke militairen zijn bestraft door een civiele rechtbank.

Repressie en mensenrechten

Naast Indonesië en de hierboven genoemde landen in het Midden-Oosten zijn er vele andere staten waar machthebbers het niet zo nauw nemen met mensenrechten en democratie. Dit zijn factoren die EU-regeringen mee moeten wegen bij de beslissing al dan geen wapenexportvergunning te verstrekken. In de praktijk voert Nederland, net als de meeste andere EU-landen, deze toetsing slechts marginaal uit: alleen als voorzienbaar is dat de te leveren wapens voor mensenrechtenschendingen ingezet zullen worden wordt een vergunning geweigerd. Deze houding ontkent dat het leveren van wapens aan mensenrechtenschenders en autoritaire regimes sowieso hun posities legitimeert en versterkt en een bijdrage levert aan het in stand houden of uitbreiden van de macht van krijgsmacht, veiligheidstroepen en/of politie binnen zulke regimes. Precies die actoren die vaak direct verantwoordelijk zijn voor repressie en het schenden van mensenrechten.

In 2019 gingen er zo Nederlandse wapens naar bijvoorbeeld **Algerije** (met name pantservoertuigen), **Chili**, **Colombia**, **Maleisië** (steeds vooral voor de marines) en **Thailand** (oa radarsystemen en delen voor F-16 gevechtsvliegtuigen).

Een van de grootste vergunningen in 2019, met een waarde van €66,75 miljoen, is voor de export van delen en technologie voor een landingsvaartuig voor **Nigeria**, dat gebouwd zal worden op de Damen-werf in de VAE. Het schip is geschikt voor het transporteren en aan land zetten van 235 troepen. Volgens het hoofd van de Nigeriaanse marine is het schip geschikt voor 'bescherming van maritieme objecten en wetshandhaving op zee' en 'verder'.¹⁹ Dat betekent ook voor binnenlandse 'wetshandhaving' waarvoor de Nigeriaanse overheid veelvuldig gebruik maakt van militairen. In het verleden zijn militairen ingezet ten behoeve van bescherming van Shell installaties in Nigeria waartegen door lokale inwoners werd geïntermediëerd.

17 TAPOL, West Papua 2019 Freedom of Expression and Freedom of Assembly Report, 2020, https://www.tapol.org/sites/default/files/sites/default/files/pdfs/WESTPAPUA2019_FOA_FOE_REPORT_TAPOL.pdf

18 International Coalition for Papua, Human Rights and Conflict Escalation in West Papua, sixth report, January 2020, <https://humanrightspapua.org/images/docs/HumanRightsPapua2019-ICP.pdf>

19 Martin Broek, Damen to help Nigerian military to transport troops and weapons in Delta, Stop Wapenhandel, 10 December 2019, <https://stopwapenhandel.org/node/2350>

Dertig belangrijkste bestemmingen Nederlandse wapenexport (2010-2019)

waarde afgegeven wapenexportvergunningen in miljoenen euro's

Land	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Totaal
Verenigde Staten	318,18	146,84	78,17	109,88	381,91	149,73	213,67	126,15	143,37	271,38	1939,28
Diverse NAVO/EU+	125,27	53,78	209,29	163,97	210,65	200,49	89,42	122,02	108,12	182,53	1465,54
Duitsland	71,55	56,91	375,25	48,23	288,84	65,13	44,20	126,62	122,46	88,30	1287,49
Indonesië	3,12	46,08	12,83	350,37	25,29	0,96	220,52	2,83	2,50	1,15	665,65
Turkije	9,02	7,80	4,44	9,83	248,12	5,65	16,30	13,56	29,01	15,58	359,31
Mexico	0,18	-	0,60	-	-	-	330,02	0,02	3,70	-	334,52
Italië	1,73	14,86	4,23	1,51	234,67	2,68	0,23	4,90	14,17	11,37	290,35
Zuid-Korea	6,01	9,26	12,09	6,22	43,80	8,77	38,74	48,44	45,56	47,76	266,65
Verenigd Koninkrijk	18,66	78,01	25,31	3,31	25,71	3,71	15,02	32,98	38,16	6,83	247,70
Finland	0,72	8,34	-	0,20	46,40	37,58	41,69	6,84	37,74	50,68	230,19
Japan	16,41	1,70	1,67	0,48	0,70	31,22	139,99	10,57	12,09	1,31	216,14
Taiwan	27,04	31,73	7,16	30,42	19,65	36,85	23,21	8,94	8,99	0,85	194,84
Maleisië	53,34	0,10	6,18	0,57	44,70	18,36	11,31	34,01	-	11,98	180,55
Estland	2,76	1,56	-	5,48	16,80	38,72	2,46	34,96	23,34	22,12	148,20
Frankrijk	12,54	41,30	7,23	7,74	22,99	10,77	7,19	5,61	9,37	22,27	147,01
VAE	2,26	0,17	3,50	1,37	51,26	72,01	3,48	2,58	3,53	6,82	146,98
Jordanië	29,73	-	0,04	1,89	14,47	9,61	9,23	76,46	1,07	2,71	145,21
Trinidad en Tobago	-	-	-	-	140,39	-	-	-	-	0,13	140,52
Colombia	89,79	0,01	-	5,44	37,28	-	5,10	1,15	-	1,44	140,21
Chili	104,51	2,48	0,77	2,21	0,88	0,54	11,08	0,03	1,47	0,35	124,32
Noorwegen	2,48	39,48	8,53	0,80	11,85	9,51	16,34	1,86	2,94	25,65	119,44
Singapore	0,89	29,61	2,19	53,79	8,14	8,70	2,42	0,93	6,94	1,00	114,61
Canada	4,48	15,72	12,08	13,89	14,30	1,73	34,62	12,69	0,70	1,68	111,89
Oman	0,22	0,17	1,47	70,38	7,49	9,49	10,36	2,15	6,22	2,51	110,46
Peru	25,11	-	-	-	52,00	11,43	-	-	0,05	-	88,59
Qatar	0,18	0,07	40,30	0,92	1,57	25,36	0,03	-	-	19,55	87,98
Thailand	19,02	0,75	11,65	0,90	1,43	8,83	34,74	4,45	0,45	1,43	83,65
Pakistan	1,42	0,09	1,15	0,32	2,49	0,87	0,63	69,66	1,03	0,83	78,49
Vietnam	-	-	2,00	-	-	4,80	0,21	-	66,22	0,20	73,43
Algerije	-	-	34,08	23,73	8,00	3,27	1,28	0,25	-	2,06	72,67
Totaal	1046,96	715,04	941,03	963,50	2065,31	872,61	1416,38	804,62	750,93	922,99	10499,37

Sociale uitgaven

Nigeria is, ondanks de oliewinning, een straatarm land, dat figureert in de onderste regionen van de Human Development Index.²⁰ Terwijl er hard behoefte is aan geld voor sociale uitgaven en duurzaamheid verkwist de regering grote sommen aan wapenaankopen. Hetzelfde geldt voor **Bangladesh**, al lang een regelmatige klant van de Nederlandse wapenindustrie, waarvoor in 2019 onder meer een vergunning voor levering van delen en technologie voor radar- en C3-systemen ter waarde van €5,28 miljoen werd verstrekt.

Kernwapenstaten

De immer spelende spanningen tussen kernwapenburen **India** en **Pakistan** liepen vooral begin 2019 snel op en dreigden te escaleren in een oorlog. Dit alles was voor de regering geen reden een rem te zetten op wapenexport naar beide landen. Hoewel er in 2019 geen grote vergunningen werden afgegeven, ging met name de uitvoer van delen voor radarsystemen naar India ongestoord voort. De meeste andere exporten waren ook bedoeld voor de marine, al werden eveneens vergunningen voor de uitvoer van onderdelen voor drones verlengd. Naar Pakistan gingen onder meer delen voor Orion P3C transportvliegtuigen en Sea King helikopters.

Tweedehands export

Er werd in 2019 ook veel **afgestoten defensiemateriaal** verkocht aan het buitenland. Naast veel onderdelen, gingen er ook mijnenbestrijdingsvaartuigen naar Bulgarije, torpedo's naar Duitsland en radar naar Chili. Aan Finland werden tanks verkocht, terwijl er ook 44 CV90 gevechtsvoertuigen naar Estland werden verscheept.²¹ Deze leveringen dragen bij aan de militaire opbouw van NAVO-strijdkrachten aan de grenzen met Rusland, een gevaarlijke ontwikkeling in het kader van de voortdurende spanningen tussen Rusland en de NAVO.

Dual-use exporten

Een groot deel van de afgegeven exportvergunningen voor dual-use goederen, goederen die zowel civiel als militair gebruikt kunnen worden, behelst net als in voorgaande jaren apparatuur, **programmatuur en/of technologie voor informatiebeveiliging**. Deze exporten gaan de hele wereld over, inclusief naar allerlei gevoelige landen, zoals Wit-Rusland, China, Eritrea, Hong Kong, Jemen, Libië, Oezbekistan en Saoedi-Arabië, soms voor tientallen miljoenen per keer. Het blijft onduidelijk wie in die landen de precieze afnemers zijn en waar de technologie precies voor gebruikt wordt. Opvallend is dat er in 2019 voor het eerst een aantal vergunningen in deze categorie geweigerd zijn vanwege mensenrechtenrisico's. Er werden twee aanvragen voor export naar de General Intelligence Service (inlichtingendienst) in Egypte en één voor export naar de inlichtingendienst (Signals Intelligence Agency) van de VAE afgewezen.

Eveneens moeilijk te beoordelen zijn vergunningen voor de uitvoer van beeldversterkerbuizen en thermische camera's, vaak onderdeel van **nachtzichtapparatuur**, voor surveillance- en beveiligingsdoeleinden. Ook hierbij is het de vraag wie de specifieke afnemers in de betreffende landen zijn, waar surveillance en/of beveiliging plaatsvindt en tegen wie activiteiten in dit kader eventueel gericht zijn. Exporten naar landen waar regelmatig sprake is van repressief overheidsoptreden en mensenrechtenschendingen, zoals Brazilië, Egypte en Israël, verdienen in ieder geval een nadere toelichting.

20 <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking>

21 Dylan Malyasov, Netherlands completes delivery of CV90 combat vehicles to Estonia, Defence Blog, 1 April 2019, <https://defence-blog.com/news/army/netherlands-completes-delivery-of-cv90-combat-vehicles-to-estonia.html>

Uitvoer beeldversterkerbuizen en camera's voor surveillance/beveiliging				
Datum	Omschrijving	Eindgebruik	Bestemming	Waarde
13-03-2019	Beeldversterkerbuizen	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	Brazilië via Israël	€5.396
04-04-2019	Thermische camera's	Surveillance	Egypte	€84.625
11-07-2019	Beeldversterkerbuizen	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	Brazilië via Israël	€5.396
17-07-2019	Thermische camera's	Surveillance	Zuid-Afrika	€188.233
11-09-2019	Beeldversterkerbuizen	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	Jordanië	€397.400
20-09-2019	Beeldversterkerbuizen	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	IJsland	€10.424
24-09-2019	Beeldversterkerbuizen	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	Brazilië via Israël	€18.760
02-12-2019	Beeldcamera	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	India	€24.645
10-12-2019	Beeldversterkerbuizen	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	Israël	€38.160
13-12-2019	Beeldversterkerbuizen	Surveillance en beveiligingsdoeleinden	en Israël	€53.606

Er gaan ook verrekijkers met beeldversterkers naar Indonesië (waarde: €175.168) en Ghana (€69.405), waarbij wel duidelijk staat vermeld dat deze voor 'ordehandhaving en politietaken' bestemd zijn. Een zorgwekkende zaak, want in beide landen is de politie verantwoordelijk voor geweld en mensenrechtenschendingen tegen onder meer oppositie en LGBT-personen.²²

Eveneens zorgwekkend is de uitvoer van onbemende luchtvaartuigen (drones) voor 'monitoring van smokkel en illegale migratie' naar Marokko ter waarde van €904.732. Net als andere Afrikaanse landen fungeert Marokko, onder zware Europese druk, als een externe grenswacht voor de EU. Bij grensbewaking wordt met geweld opgetreden tegen vluchtelingen en migranten in Marokko worden regelmatig op grote schaal opgepakt en overgebracht naar afgelegen grensgebieden in het zuiden van het land, waar ze aan hun lot worden overgelaten.²³

Doorvoer

Net als in voorgaande jaren was ook in 2019 de doorvoer van grote hoeveelheden munitie(onderdelen) en ontstekers naar controversiële bestemmingen via de Rotterdamse haven een belangrijk pijnpunt. Deze zendingen zijn met name uit Tsjechië afkomstig, in mindere mate uit Italië.

22 Zie oa: Human Rights Watch, Indonesia: Events of 2019, World Report 2020, 2020, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/indonesia>; Amnesty International, Ghana 2019, 2020, <https://www.amnesty.org/en/countries/africa/ghana/report-ghana/>; Justice Tankebe, What drives police violence in Ghana, and what can be done about it, The Conversation, 1 november 2018, <https://theconversation.com/what-drives-police-violence-in-ghana-and-what-can-be-done-about-it-105813>.

23 Mark Akkerman, Expanding the Fortress: The policies, the profiteers and the people shaped by EU's border externalisation programme. Stop Wapenhandel/TNI, mei 2018; Amnesty International, Morocco: Relentless crackdown on thousands of sub-Saharan migrants and refugees is unlawful, 7 september 2018, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/09/morocco-relentless-crackdown-on-thousands-of-sub-saharan-migrants-and-refugees-is-unlawful/>

Doorvoer munitie en ontstekers via Rotterdam naar niet NAVO/EU+-landen (min 10000 stuks)

Bestemming	Herkomst	Aantal meldingen	Omschrijving
Bolivia	Italië	1	500.000 kogelpatronen (7,62 mm)
Curacao	Tsjechië	1	1.490.000 kogelpatronen (9 mm Luger)
Guatemala	Tsjechië	1	1.119.000 kogelpatronen (diverse kalibers)
Indonesië	Tsjechië	1	1.500.000 kogelpatronen (9 mm Luger)
Kameroen	Tsjechië	2	1.600.000 kogelpatronen (7,62x39 mm en 9 mm Luger)
Maleisië	Tsjechië	7	3.004.000 ontstekers / 376.400 'onderdelen'
Sri Lanka	Tsjechië	3	1.500.000 kogelpatronen (7,62x39 mm en 9x19 mm)
Taiwan	Tsjechië	1	5.050.000 kogelpatronen (9x19 mm)
Tanzania	Tsjechië	1	130.920 'onderdelen'
Zuid-Afrika	Italië	4	6.474.000 slaghoedjes / 2.441.500 kogelpatronen (diverse kalibers)
	Slowakije	1	1.540.000 kogelpatronen (9x19 mm)
	Tsjechië	13	5.304.000 slaghoedjes / 16.249.700 kogelpatronen (9 mm Luger + diverse kalibers)

In 2020 vond een soortgelijke munitiedoorvoer naar Turkije plaats, ondanks het zeer terughoudende wapenexportbeleid dat de Nederlandse regering zelf voor dit land hanteert sinds de inval in Noord-Syrië (oktober 2019).²⁴ De fracties van SP, GroenLinks en PvdA stelden Kamervragen, waarna minister Kaag in haar beantwoording nog eens de algemene beleidslijn uiteen zette: “Op doorvoorzendingen zonder overlading, afkomstig uit een EU-lidstaat, NAVO-bondgenoot, Australië, Japan, Nieuw-Zeeland of Zwitserland rust geen vergunningplicht.” Net als in eerdere gevallen, zoals de doorvoer van munitie naar de bij de oorlog in Jemen betrokken Saoedi-Arabië en VAE, liet Kaag vervolgens weten dat “een vergelijkbare zending een Nederlandse exportcontroletoeets niet zou hebben doorstaan”.²⁵ Hoewel het een duidelijke politieke keuze is om doorvoer zonder overlading (dwz doorvoer die in casu Rotterdam aandoet, maar op hetzelfde schip blijft) niet vergunningplichtig te maken, en dus geen eigen toetsing aan exportcriteria te doen, maakt de regering zich er in alle voorkomende gevallen van controversiële doorvoer op deze wijze makkelijk vanaf.

In meer omgekeerde richting fungeert de Rotterdamse haven ook als doorvoerschanier voor grote hoeveelheden munitie(delen) die van Brazilië naar Europese landen vervoerd worden. Er gingen in 2019 miljoenen kogels, hulzen, slaghoedjes en dergelijke naar onder meer België, Bulgarije, Duitsland, Finland, Frankrijk, Letland, Spanje, Tsjechië en het Verenigd Koninkrijk. Brazilië is het thuisland van Companhia Brasileira de Cartuchos, één van de grootste munitieproducenten ter wereld. Het bedrijf heeft de wind mee met het pro-vuurwapen-beleid van de autoritaire extreemrechtse president Bolsonaro.²⁶

De overige doorvoermeldingen gaan, zoals altijd, vrijwel allemaal over het transport van één of enkele vuurwapens, en bijbehorende munitie, voor jachtdoeleinden van westerse toeristen in Afrikaanse landen als Oeganda, Tanzania en Namibië.

24 Rijksoverheid, Aanscherping exportcontrolebeleid Turkije na de inval van het Turkse leger in Noord-Syrië, 14 oktober 2019, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2019/10/14/aanscherping-exportcontrolebeleid-turkije-na-de-inval-van-het-turkse-leger-in-noord-syrie>; Stop Wapenhandel, Munitiedoorvoer naar Turkije via Nederland ondanks angescherpt wapenexportbeleid, persbericht, 5 juni 2020

25 Ministerie van Buitenlandse Zaken, Beantwoording vragen van de leden Van Ojik (GroenLinks), Karabulut (SP) en Van den Hul (PvdA) over de doorvoer van ruim 10 miljoen kogelpatronen naar Turkije, BZDOC-1453414225-50, 2 juli 2020

26 Merco Press, Weapons makers encouraged with the Brazilian market by pro-gun Bolsonaro, 4 April 2019, <https://en.mercopress.com/2019/04/04/weapons-makers-encouraged-with-the-brazilian-market-by-pro-gun-bolsonaro>.

Afgewezen aanvragen

Er werden in 2019 43 vergunningaanvragen afgewezen: 20 voor rechtstreekse uitvoer van militaire goederen, 2 voor doorvoer en 21 voor uitvoer van dual use-goederen. Waar het gaat om militaire goederen draaien vrijwel alle afgewezen vergunningaanvragen om de drie landen (Egypte, Saoedi-Arabië en de VAE) waartegen, in het geval van Egypte althans een deel van het jaar, een ‘presumption of denial’ van kracht was. Daarnaast is één aanvraag voor uitvoer voor de Pakistaanse marine afgewezen, vanwege de gespannen regionale veiligheidssituatie en het risico op omleiding (doorvoer naar een andere eindgebruiker).

Eén afgewezen doorvoervergunning was wederom met de VAE als eindbestemming, het ging om een radarsysteem voor de marine. De andere afwijzing behelsde de doorvoer van munitie voor een bedrijf op Trinidad en Tobago. De reden hiervoor was het risico op omleiding. De afgewezen aanvragen voor dual use-vergunningen zijn niet nader gespecificeerd.

Europese ontwikkelingen

Er lopen diverse initiatieven voor een efficiëntere en meer concurrerende militaire productie in de Europese Unie. Zo heeft de Europese Commissie een Europees Defensiefonds van € 7 miljard opgezet ter financiering van onderzoek en ontwikkeling van militaire goederen en technologie. Bij de keuze voor projecten voor dit fonds is een ethische check nagenoeg afwezig en het Europees Parlement heeft geen controlerende rol. Tegelijkertijd wordt sluipenderwijs het Europees Gemeenschappelijk Standpunt voor de export van militaire goederen en technologie uitgehold. Het is ook een Nederlands belang als bij keuzes in defensie-industriebeleid de belangen van vrede en mensenrechten, die verwoord worden in het gemeenschappelijk Standpunt, consequent worden meegewogen. Dat gebeurt te weinig, noch op Europees noch op Nederlands niveau.

In 2019 ontstond frictie over export naar Saoedi-Arabië tussen Frankrijk (zonder noemenswaardige exportrestricties) en Duitsland (met een restrictief beleid vergelijkbaar met Nederland) van Eurofighter gevechtsvliegtuigen, waaraan in consortium wordt gebouwd. Dit werd beslecht door in het Verdrag van Aken een clause op te nemen dat beide landen elkaars wapenexport niet zullen hinderen als het andere land minder dan 20% aandeel in het product heeft.

In het recente IOB evaluatierapport *De kloof gedicht?* over de Nederlandse positie t.a.v het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid van de EU wordt geadviseerd te overwegen dit beleid over te nemen. De IOB schrijft: *“Nederland past de Gemeenschappelijk Standpunt-criteria strikter toe dan veel andere lidstaten. De Nederlandse defensie-industrie en het ministerie van EZK zien dit als een potentieel risico voor deelname aan Europese consortia. De gedachte is dat Europese partners geen samenwerking met Nederlandse bedrijven willen aangaan als daardoor het risico bestaat dat Nederland geen exportvergunning verleent voor het te ontwikkelen product.”*

Wat hier ontbreekt is een afweging van het belang van meewerken aan Europese consortia tegenover het belang te voorkomen dat materieel en kennis gebruikt zullen worden om mensenrechten te schenden of (regionale) instabiliteit te vergroten. Voor Nederland, dat voor een belangrijk deel componenten levert die vaak minder dan 20% van het eindproduct uitmaken, zou een beleid zoals vastgelegd in het Aken-verdrag betekenen dat we ons wapenexportbeleid voortaan laten bepalen door andere, meestal grotere landen.

Stop Wapenhandel
Anna Spenglerstraat 71 1054 NH Amsterdam
tel/fax 020 6164684
info@stopwapenhandel.org
www.stopwapenhandel.org